

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีและแนวคิดเรื่องพรรคการเมือง

พรรคการเมืองนับว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อระบบการเมืองทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นแบบประชาธิปไตยหรือแบบเผด็จการก็ตาม โดยเฉพาะต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น พรรคการเมืองแทบจะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เลย เนื่องจากคณะรัฐบาลผู้บริหารประเทศจะต้องมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งพรรคการเมืองจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการรณรงค์หาเสียง เสนอนโยบาย และเสนอตัวผู้สมัครให้ประชาชนเลือก¹

ความหมายและลักษณะของพรรคการเมือง

สำหรับการนิยามความหมายของคำว่า “พรรคการเมือง” นั้น ได้มีนักวิชาการมากมาย ทั้งในและต่างประเทศ ต่างก็ให้นิยามความหมายของพรรคการเมืองแตกต่างกันออกไป ในที่นี้ผู้ศึกษาจึงได้นำคำจำกัดความของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ที่เป็นที่ยอมรับหลาย ๆ ท่านมารวบรวมไว้ เพื่อให้ทราบถึงความหมายของคำว่า “พรรคการเมือง” อย่างรอบด้านที่สุด

Maurice Duverger นักรัฐศาสตร์เรื่องนามชาวฝรั่งเศส ให้นิยามของพรรคการเมืองไว้ว่า พรรคการเมืองเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทางเศรษฐกิจหรือกลุ่มทางด้านใดก็ตาม เช่น การรวมกลุ่มของผู้ดี กลุ่มขุนนาง กลุ่มกรรมกร กลุ่มเจ้าของที่ดิน กลุ่มข้าราชการ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้เป็นที่มาของพรรคการเมืองทั้งสิ้น²

¹ ลิขิต ธีรเวคิน, พรรคการเมืองและพัฒนาการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยของสมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย, 2525) , น. 5.

² Maurice Duverger, Political Parties : Their Organizations and Activities in the Modern State (London : Methuen, 1964), pp.24-31.

Leon D. Epstein ให้นิยามว่า พรรคการเมือง คือ กลุ่มใด ๆ ก็ตามที่รวมตัวกันอย่างหลวม ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อดำรงตำแหน่งในรัฐบาล ภายใต้ชื่อพรรคเดียวกัน³

William Goodman ให้ความหมายของพรรคการเมืองไว้ว่า เป็นองค์กรที่รวมสมาชิกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเปิดเผย เพื่อชนะการเลือกตั้ง และสามารถเข้าไปใช้อำนาจรัฐบาล⁴

Roy C. Macridis ให้นิยามว่าพรรคการเมืองคือ สมาคมซึ่งดำเนินกิจกรรมและรวบรวมประชาชนเข้าด้วยกัน โดยมีจุดประสงค์หลักคือการจัดตั้งรัฐบาลด้วยการประสานผลประโยชน์ของประชาชน⁵

จากความหมายของพรรคการเมืองดังกล่าว จึงสรุปลักษณะสำคัญของพรรคการเมืองได้ดังนี้

1. พรรคการเมืองต้องเกิดจากการรวมกลุ่ม จัดตั้งเป็นองค์กรขึ้นมา
2. พรรคการเมืองต้องมีสมาชิกที่มีความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

รวมถึงอุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

3. พรรคการเมืองมีหน้าที่รวบรวมข้อเรียกร้อง และประสานผลประโยชน์ของประชาชนผ่านกระบวนการเลือกตั้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พรรคการเมืองต้องมีการคัดเลือกบุคคลเข้าสมัครรับเลือกตั้ง

³ Leon D. Epstein, Political Parties in Western Democracies (New York: Frederick A. Praeger, Inc; 1967), p.9.

⁴ William Goodman, The Two Parties System in the United State (New York: D. Van Nostrand Company, 1956) , p.6.

⁵ Roy C. Macridis, "Introduction : The History Function, and Typology of Parties ," in Political Parties : Contemporary Trends and Ideas.ed Roy C. Macridis (New York: Harper & Row Publishers, 1967) , p.9.

4. พรรคการเมืองมีจุดมุ่งหมายในการเป็นรัฐบาล หรือเข้าไปมีอำนาจทางการเมือง

นอกจากการนิยามความหมายของพรรคการเมืองดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีการสรุปถึงลักษณะที่สำคัญของพรรคการเมืองโดย Joseph La Palombara และ Myron Weiner ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเอาไว้ 4 ประการ คือ⁶

1. พรรคการเมืองจะต้องมีความยั่งยืน โดยความยั่งยืนของพรรคการเมืองจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับชีวิตหรืออำนาจของผู้นำในพรรคการเมือง หมายความว่า พรรคการเมืองที่รวมกันขึ้นมา นั้นต้องไม่ยึดติดกับบุคลิกภาพหรืออำนาจของผู้นำเป็นหลักในการมารวมตัวกัน พรรคการเมืองที่รวมกันด้วยพื้นฐานของผู้นำเป็นหลัก มักจะเลิกล้มหรือแตกสลายได้ง่ายเมื่อผู้นำที่เป็นหลักนั้นสิ้นชีวิตหรือหมดอำนาจไป แต่พรรคการเมืองที่รวมตัวกันขึ้นมาโดยยึดถืออุดมการณ์เป็นหลักย่อมมีความมั่นคง แม้ว่าบุคคลที่ก่อตั้งพรรคขึ้นมาจะสิ้นชีวิตไป สมาชิกคนอื่น ๆ ที่เหลือก็สามารถสืบต่ออุดมการณ์ของพรรคต่อไปได้

2. พรรคการเมืองจะต้องมีสาขาพรรคกระจายไปสู่ชนบท และจะต้องมีขอบเขตการติดต่อสื่อสารระหว่างสำนักงานใหญ่กับสาขาพรรคการเมือง หมายความว่า พรรคการเมืองที่แท้จริงต้องมีระบบการติดต่อกับประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสาขาพรรคในท้องถิ่นจะเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่นี้ให้กับพรรคการเมือง การมีสาขาพรรคการเมืองจะเป็นการสร้างรากฐานให้พรรคมีความเข้มแข็ง และมีลักษณะเป็นพรรคของมวลชน ซึ่งจะเป็นการดึงเอาประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และใช้พรรคเป็นเครื่องมือในการควบคุมรัฐบาล

3. บรรดาผู้นำในพรรคการเมืองต้องมีความตั้งใจอย่างแท้จริงที่จะรวมอำนาจการตัดสินใจในนโยบายต่าง ๆ มาให้พรรคการเมืองของตนแต่เพียงผู้เดียว หรือมิฉะนั้นก็ต้องเข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ไม่เพียงแต่จะใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซงนโยบายเท่านั้น หมายความว่าในบรรดาผู้นำของพรรคการเมืองนั้น จะต้องมีความมุ่งหมายที่จะให้พรรคการเมืองของตนเป็นรัฐบาล

⁶ Joseph La Palombara and Myron Weiner (eds) , Political Parties and Political Development (New York: Princeton University Press, 1966) , p.3.

เพื่อเข้าควบคุมบุคลากรและนโยบายในการบริหารประเทศหากกว่าได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง เป็นเสียงข้างมาก หรือหากไม่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาจะมีเสียงข้างมากพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้โดยลำพังเพียงพรรคเดียว ก็อาจประนีประนอมกับพรรคการเมืองอื่น ๆ เพื่อจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นมา เพราะนั่นคือโอกาสที่จะนำเอานโยบายของพรรคไปประกอบเป็นนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจะทำให้สมาชิกพรรคและผู้สนับสนุนของพรรคได้รับประโยชน์จากนโยบายนั้น

4. พรรคการเมืองต้องพยายามหาคะแนนความนิยมเมื่อมีการเลือกตั้ง และหาความสนับสนุนจากประชาชนทั่วไปเมื่อไม่มีการเลือกตั้ง พรรคการเมืองที่แท้จริงจะต้องพยายามขยายแนวความคิด อุดมการณ์ของพรรค และให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเมือง ชี้แจงมุมปัญหาต่าง ๆ แก่ประชาชนตลอดเวลา รวมไปถึงเสนอแนวนโยบายให้ประชาชนเลือก ทั้งนี้ เพราะพรรคการเมืองมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าไปเป็นรัฐบาลในการบริหารประเทศ แต่การสร้างความนิยมนั้นเพื่อให้พรรคชนะการเลือกตั้ง บางทีก็ใช้เวลานาน ดังนั้น พรรคการเมืองนอกจากจะต้องหาคะแนนเสียงเมื่อมีการเลือกตั้งแล้ว ภายหลังจากการเลือกตั้ง พรรคการเมืองจึงควรที่จะต้องดำเนินบทบาทอยู่ตลอดเวลา และมีการเตรียมความพร้อมอยู่เสมอ

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาพรรคการเมืองของไทยนั้น หากนำกรอบความคิดเรื่องพรรคการเมืองของ Joseph La Palombara และ Myron Weiner มาพิจารณาแล้ว จะเห็นว่าพรรคการเมืองไทยเกือบจะทั้งหมดเลยที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นพรรคการเมืองที่แท้จริง กล่าวคือ

1. พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ มักยึดติดกับบุคลิกภาพหรืออำนาจของผู้นำเป็นหลักในการมารวมตัวกัน ทำให้มักจะเลิกล้มหรือแตกสลายได้ง่ายเมื่อผู้นำที่เป็นหลักนั้นสิ้นชีวิตหรือหมดอำนาจไป

2. พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ มักจะเกิดจากการรวมตัวกันโดยอาศัยพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าจะอยู่บนพื้นฐานความคิดเห็นหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นพรรคการเมืองส่วนมากจึงไม่ค่อยมีความยั่งยืน แตกสลายง่าย

3. พรรคการเมืองไทยส่วนมาก ไม่มีการจัดตั้งสาขาพรรคในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อเป็นตัวเชื่อมระหว่างพรรคกับประชาชน เมื่อพรรคการเมืองไทยขาดรากฐานความสนับสนุนจากประชาชน พรรคการเมืองไทยจึงล้มเหลวและแตกสลายง่าย

4. พรรคการเมืองไทยส่วนมาก จัดตั้งขึ้นมาโดยมิได้มีวัตถุประสงค์หลักในการเข้าไปบริหารประเทศ ดังจะเห็นได้ว่าพรรคการเมืองเป็นจำนวนมากที่ส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเพียงไม่กี่คน วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งพรรคการเมืองของไทยส่วนใหญ่ จึงเป็นไปเพื่อใช้พรรคเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ตอบแทนมากกว่า

5. พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ ยังขาดอุดมการณ์และทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน พรรคการเมืองจำนวนมากมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่ใกล้เคียงกัน หรือแทบจะเหมือนกันในหลักใหญ่ ๆ รวบรวมว่าแต่ละพรรคต่างก็มีอุดมการณ์และแนวนโยบายที่ไม่แตกต่างกันเลย และบทบาทในการนำเสนออุดมการณ์ทางการเมืองที่ว่านั้นก็ปรากฏเฉพาะช่วงที่มีการเลือกตั้งเท่านั้น เมื่อผ่านไปแล้วก็แทบจะไม่มีบทบาทอะไรเลย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุญธรรม เลิศสุขีเกษม ได้ศึกษาถึงความแตกแยกภายในพรรคการเมืองไทย⁷ พบว่า ปัญหาความแตกแยกภายในพรรคการเมืองเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งกับพรรคการเมืองใหม่และพรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายรัฐบาล เนื่องจากพรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่มิได้เกิดจากการรวมตัวกันของผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างเดียวกัน แต่มักเกิดจากการรวมตัวกันของนักการเมืองอิสระ ซึ่งต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการมีอำนาจทางการเมืองมากกว่า ที่สำคัญคือ ปัญหาการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวระหว่างตัวแทนฝ่ายต่าง ๆ ภายในพรรค อีกทั้งความอ่อนแอของระเบียบวินัยพรรค ทำให้เกิดความขัดแย้งและนำไปสู่ความแตกแยกภายในพรรคการเมืองได้อย่างง่ายดาย

⁷ บุญธรรม เลิศสุขีเกษม, “ความแตกแยกภายในพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเปรียบเทียบพรรคประชาธิปัตย์ พรรคกิจสังคม และพรรคชาติไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531)

จากการศึกษา พบว่า ความแตกแยกภายในพรรคการเมืองใหญ่ มักเกิดจากการมุ่งสร้างพรรคให้เจริญเติบโตด้วยการเน้นที่จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดหรือการมีที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเป็นหลัก โดยละเลยการสร้างรากฐานของพรรคในระดับมวลชน หรือการสร้างสาขาพรรคในระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มีความเข้มแข็ง

ปิยศักดิ์ สุตรนนท์ ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการแบ่งพวกแบ่งกลุ่มภายในพรรคการเมือง⁸ โดยศึกษาถึงผลกระทบอันเกิดจากพฤติกรรมแบ่งพวกแบ่งกลุ่มภายในพรรคการเมืองไทย 4 พรรค ในช่วงเดือนสิงหาคม 2531 – กันยายน 2533 และศึกษาถึงทัศนคติจากกลุ่มตัวอย่างสมาชิกพรรคการเมืองไทย จำนวน 133 คน ในช่วงเดือนกันยายน – พฤษภาคม 2533 จากสมาชิกพรรคการเมืองไทย 4 กลุ่ม คือ กลุ่มสมาชิกที่ดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารพรรค กลุ่มสมาชิกที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กลุ่มสมาชิกที่ดำรงตำแหน่งทั้งกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้งกลุ่มสมาชิกของพรรคที่มีได้ดำรงตำแหน่งทั้งกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยทำการสุ่มตัวอย่างมาจาก 6 พรรคการเมือง อันได้แก่ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ พรรคเอกภาพ พรรคประชากรไทย และพรรคพลังธรรม พบว่ามีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ว่า พรรคการเมืองไทย มีแนวโน้มของทัศนคติไปในทิศทางลบต่อผลกระทบอันเกิดจากพฤติกรรมการแบ่งพวกแบ่งกลุ่มภายในพรรคการเมือง 9 ตัวแปร คือ ประสบการณ์ในการลงสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคที่สังกัดอยู่ในปัจจุบัน, สถานภาพภายในพรรคว่าเป็นกรรมการบริหารพรรคหรือไม่, ประสบการณ์ในการลงสมัครรับเลือกตั้ง, สถานภาพภายในพรรคว่าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือไม่, ระเบียบรายได้, เพศ, ภูมิภาคหลังอาชีพ, ระยะเวลาที่เป็นสมาชิกพรรค และอายุ

⁸ ปิยศักดิ์ สุตรนนท์, “การศึกษาวิจัยทัศนคติของสมาชิกพรรคการเมืองไทยที่มีต่อเรื่องผลกระทบอันเกิดจากพฤติกรรมแบ่งพวกแบ่งกลุ่มภายในพรรคการเมือง,” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534)

วิชวุทย์ จินโต ได้ทำการศึกษาถึงเรื่องการปรับปรุงและพัฒนาระบบพรรคการเมือง⁹ โดยใช้แบบสอบถามข้าราชการสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย พบว่ามี 2 ตัวแปรที่มีความเข้าใจต่อบทบาทที่เหมาะสมของพรรคการเมือง ได้แก่ เพศและระดับการศึกษา ในขณะที่ประเด็นการให้เงินหรือสิทธิประโยชน์แก่พรรคการเมืองโดยรัฐ พบว่า ตัวแปรอิสระทุกตัว ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อายุราชการ อัตราเงินเดือน และตำแหน่งหน้าที่ ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับการให้เงินหรือสิทธิประโยชน์แก่พรรคการเมืองโดยรัฐ

จากการศึกษา นำไปสู่ข้อเสนอในการปรับปรุงและพัฒนาระบบพรรคการเมือง ดังนี้

1) รัฐควรให้เงินอุดหนุนแก่พรรคการเมือง เพื่อที่พรรคการเมืองจะได้ลดการพึ่งพาทางการเงินจากกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ หรือป้องกันการครอบงำของนายทุน

2) หลักการให้เงินอุดหนุนพรรคการเมือง จะต้องให้กับทุกพรรคการเมืองเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารงานของพรรค รวมทั้งสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายในการหาเสียงเลือกตั้ง

3) จะต้องมีการโอนเงินของพรรคการเมืองไว้ปฏิบัติ และมีกลไกการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปโดยถูกต้อง

4) มาตรการอื่น ๆ เช่น ควรจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิ เพื่อพัฒนาพรรคการเมือง การให้สิทธิพิเศษแก่พรรคการเมืองในการใช้บริการของรัฐ และการจูงใจให้ประชาชน/นิติบุคคลสนับสนุนพรรคการเมือง โดยสามารถนำเงินที่บริจาคให้พรรคการเมืองไปหักลดหย่อนภาษีได้ เป็นต้น

พลศักดิ์ อยู่ประเสริฐ ได้ศึกษาถึงโครงสร้าง ระบบการบริหาร การตั้งกลุ่มภายในพรรค ความสัมพันธ์ของบุคคลภายในพรรค และความขัดแย้งภายในพรรคเอาไว้ในฐานะที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์ ผลการศึกษาปรากฏว่า¹⁰

⁹ วิชวุทย์ จินโต, “การปรับปรุงและพัฒนาระบบพรรคการเมือง : ศึกษาในแง่การให้เงินอุดหนุนและสิทธิประโยชน์โดยรัฐแก่พรรคการเมือง ในทัศนะของข้าราชการในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย,” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538)

¹⁰ พลศักดิ์ อยู่ประเสริฐ, “พรรคประชาธิปัตย์ : โครงสร้าง และการบริหาร,” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539)

- 1) พรรคประชาธิปัตย์สามารถดำเนินการทางการเมืองมาโดยตลอด เนื่องจากเป็นองค์การที่เข้มแข็ง มีการต่อเนื่อง สมาชิกพรรคฯ เอาใจใส่กับงานทางการเมือง โครงสร้างของพรรคฯ มีการจัดระบบงานที่สอดคล้องกัน สมาชิกพรรคฯ มีโอกาสในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับพรรคฯ
- 2) กลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกพรรคฯ ที่มีบทบาทในทางการเมืองมีการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการในพรรคฯ มักจะเป็นการรวมตัวกันเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกัน
- 3) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มภายในพรรคการเมือง มักจะเป็นความขัดแย้งกันในเรื่องการแย่งอำนาจ การแย่งตำแหน่งในทางการเมือง
- 4) สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ สามารถพัฒนาทางการเมืองจากกลุ่มย่อยให้มีความเติบโตและส่งตัวแทนของกลุ่มไปเป็นผู้นำและเป็นผู้บริหารในพรรคการเมืองได้

วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลາทางการเมือง

1. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง

1.1 ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง

การปกครองในระบบประชาธิปไตยนั้น จะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ คงต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ปัจจัยที่เป็นที่ยอมรับว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัจจัยอื่น ๆ ก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของคนในชุมชนการเมืองนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นตัวกำหนดลักษณะของพฤติกรรมทางการเมืองนั่นเอง¹¹

¹¹ ลิขิต ธีรเวคิน, “วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลารัฐธรรมนูญทางการเมือง” (เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 28 ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

สำหรับคำว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” นั้น ได้มีนักวิชาการรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้ความหมายในแง่มุมที่ต่างกันไป ดังนี้

Lucian W. Pye และ Sidney Verba เห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของทัศนคติ ความเชื่อ สภาพของอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดและมีส่วนกำหนดพฤติกรรมทางการเมือง¹²

Gabriel A. Almond ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นรูปแบบของทัศนคติของแต่ละปัจเจกบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง¹³

Milton Yinger ให้คำนิยามว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นทัศนคติและการอบรมที่แต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ๆ ประกอบด้วยความรู้สึกนิยมและไม่นิยมต่อระบบการเมืองและการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง¹⁴

Robert A. Dahl บอกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยในการอธิบายแบบแผนต่าง ๆ อันแตกต่างกันของความขัดแย้งทางการเมือง ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองที่เด่น ๆ ได้แก่ ความรู้สึกหรือการอบรมกล่อมเกลาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและการที่มีกิจกรรมร่วมกัน และความรู้สึกหรือการอบรมสั่งสอนที่มีต่อระบบการเมืองและที่มีต่อบุคคลอื่น¹⁵

¹² Lucian W. Pye and Sidney Verba, eds. Political Culture and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965)., p.7.

¹³ Gabriel A. Almond, “Comparative Political System,” Journal of Politics 18 (August 1965) : 398 or Gabriel A. Almond, “Comparative Political System,” in Political Behavior a Reader in Theory and Research, eds. Heinz Eulan, Samuel J. Eldersveld and Moris Janowitz (Illinois : Free Press, 1965), p.36.

¹⁴ Milton Yinger, Religion Society and the Individual (New York: The Macmillan and Behavior (New Jersey : Prentice Hall) , p.30.

¹⁵ Robert A. Dahl, Political Opposition in Western Democracies (New Haven : Yale University Press, 1966), pp.352-355.

Gabriel A. Almond และ G. Bingham Powell อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบแผนทางทัศนคติของปัจเจกบุคคลและความโน้มเอียงทางการเมืองของสมาชิกในระบบ การเมือง ซึ่งความโน้มเอียงทางการเมืองนี้มี 3 ลักษณะ ได้แก่

1) ความโน้มเอียงในการรับรู้ (Cognitive Orientations) เป็นความรู้ความเข้าใจหรือ ความเชื่อที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

2) ความโน้มเอียงทางอารมณ์ (Affective Orientations) เป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วน ต่าง ๆ ของระบบการเมืองและบทบาททางการเมือง รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคล ในทางการเมือง

3) ความโน้มเอียงในเชิงประเมินค่า (Evaluative Orientations) เป็นการตัดสินหรือ ใช้ความเห็นเกี่ยวกับวัตถุทางการเมือง ซึ่งโดยปกติจะใช้มาตรฐานค่านิยมวัตถุวัตถุและเหตุการณ์ ทางการเมือง¹⁶

เราจึงอาจสรุปความหมายของคำว่าวัฒนธรรมทางการเมืองได้ว่า หมายถึง แบบแผน ของทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก การรับรู้และการประเมินค่าของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และมีต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรม ทางการเมืองต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งจะเป็นช่องทางไปสู่การแสดงออกหรือไม่แสดงออกทางการเมือง ทั้งในทางสนับสนุน ในทางต่อต้าน หรือในทางนิ่งเฉยก็ได้

¹⁶ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Development Approach (Boston : Little Brown, 1980), p.5.

1.2 ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

Almond และ Verba ได้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้¹⁷

1.2.1 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง ไม่รับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมือง รวมทั้งไม่คิดว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

1.2.2 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนยอมรับอำนาจของรัฐบาล มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมือง เพราะไม่รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ หรือสามารถที่จะมีอิทธิพลทางการเมืองได้

1.2.3 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participation Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ หรือความเชื่อในระบบการเมือง โดยทั่วไป รวมถึงมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ มีความหมายและสามารถที่จะมีอิทธิพลทางการเมืองได้

ทั้งนี้ Almond และ Verba ยังเห็นว่า สังคมหนึ่ง ๆ มิได้มีรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองเพียงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น หากแต่สามารถที่จะผสมผสานวัฒนธรรมทางการเมืองเข้าด้วยกันได้ เช่น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมแบบไพร่ฟ้า (Parochial - Subject Political Culture) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม (Subject - Participation Political Culture) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมกับการมีส่วนร่วม (Parochial - Participation Political Culture)

นอกจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสานแล้ว Almond และ Verba ยังได้เสนอวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสานอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเขาเรียกว่า Civic Culture อันได้แก่

¹⁷ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Princeton N.J. : Princeton University Press, 1963) , p.12.

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่เน้นความเห็นพ้องต้องกัน และความแตกต่างหลากหลาย เป็นการผสมผสานกันอย่างสมดุลระหว่างวัฒนธรรมแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) แบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) และแบบมีส่วนร่วม (Participation Political Culture) ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการมีเสถียรภาพของประชาธิปไตย โดย Almond และ Verba ได้ทำการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ จำนวน 5 ประเทศ อันได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศเยอรมันนี ประเทศอิตาลี และประเทศเม็กซิโก อันนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การมีโครงสร้างแบบประชาธิปไตยแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจทำให้การปกครองเป็นประชาธิปไตยได้ สิ่งสำคัญคือ จะต้องมีความวัฒนธรรมทางการเมืองที่เข้ากันได้ ซึ่งนั่นก็คือ การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ Civic Culture อันหมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีเหตุผล ในขณะที่เดียวกันก็ยังผสมผสานกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมและแบบไพร่ฟ้าอีกด้วย เพียงแต่มีความสำคัญน้อยกว่าแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง¹⁸

1.3 วัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญของไทย พอจะรวบรวมสรุปได้ ดังนี้

1.3.1 ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการหรือเหตุผล¹⁹ นอกจากจะนิยมระบบเจ้านายกับลูกน้องแล้ว ความสัมพันธ์และการช่วยเหลือกันเป็นการส่วนตัวยังมีความสำคัญมากในการประกอบกิจกรรมเกือบทุกอย่าง การรวมกลุ่มทางการเมืองหรือสังคมจึงต้องอาศัยบุคคลิกภาพของผู้นำเป็นหลัก ยิ่งไปกว่านั้น คนไทยยังเป็นผู้เล็งผลเลิศในทางปฏิบัติ มากกว่าจะยึดมั่นในอุดมการณ์ มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือสภาพความเป็นจริงได้โดยไม่มียาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับเรื่องที่ทำหน้าที่หรือให้ผลประโยชน์แก่ตนอย่างชัดเจน คนทั่วไปจึงมักคำนึงถึงคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร มากกว่านโยบายหรืออุดมการณ์ของพรรคการเมือง

¹⁸ อภิวิมล พิมลแสงสุริยา “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ศึกษากรณีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535).

¹⁹ ทินพันธุ์ นาคะตะ, วิถีชีวิตไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพฯ : หจก.สหภาพสื่อและการพิมพ์, 2546) น.164-165.

1.3.2 นิยมยกย่องบุคคลที่มีความรู้หรือได้รับการศึกษาสูง²⁰ โดยเฉพาะช่วงหลังเหตุการณ์วันมหาวิปโยค ได้มีสถาบันการศึกษาเอกชนหลายแห่ง ต่างเรียกร้องให้รัฐบาลประกาศนโยบายปฏิรูปที่มีสิทธิ์และศักดิ์เท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยไม่คำนึงถึงมาตรฐานทางการศึกษาเลย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่ยกย่องคนที่มีความรู้สูงเข้ามารับหน้าที่หรือมีบทบาทในการบริหารประเทศนั่นเอง ดังสุภาสิตไทย “มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน จะตกถิ่นฐานใดคงไม่แคลน” หรือ “มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดี” รวมทั้ง “รู้อะไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี”

1.3.3 ให้ความเคารพและคล้อยตามผู้มีวัยวุฒิสูง²¹ คนไทยยึดถือหลักความอาวุโส ผู้น้อยต้องปฏิบัติตามผู้ใหญ่ ทำให้ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ค่อยมีความคิดริเริ่มระบบราชการในปัจจุบันก็ยังคงเน้นพิจารณาที่ความอาวุโสมากกว่าที่จะพิจารณาจากความรู้ความสามารถ

1.3.4 วัตถุนิยม²² ถือว่าเงินทองสามารถดลบันดาลและซื้อทุกอย่างทุกอย่างได้ แม้แต่ตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองหรือทางราชการ เพราะความเจริญทางวัตถุและกระแสทุนนิยมที่ถาโถมเข้าสู่สังคมไทย ปรากฏการณ์ชื่อเสียงในฤดูกาลหาเสียงเลือกตั้งถือว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองข้อนี้

1.3.5 รักความเป็นอิสระหรือชอบทำอะไรโดยลำพัง²³ คนไทยโดยทั่วไปไม่นิยมการรวมกลุ่มหรือรับผิดชอบงานเป็นหมู่คณะ และไม่ชอบอยู่ใต้บังคับบัญชาของคนอื่นหรือ

²⁰ อานนท์ อาภาภิรม, คำบรรยายมนุสย์กับสังคม, (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2514), น. 42.

²¹ ภรณ์ กิริติบุตร, ผลสะท้อนทางสังคมของการพัฒนาในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), เอกสารหมายเลข 3790, น.3.

²² ชัยสิทธิ์ ลินสมบุญทอง, “ภัยจากประชาธิปไตยที่มีต่อสังคมไทย,” รัฐศาสตร์นิเทศน์ 9 (มกราคม-มีนาคม, 2517) : 42.

²³ อุดลย์ วิเชียรเจริญ, “ค่านิยมในสังคมไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ 1 (มิถุนายน-ตุลาคม, 2517): 140 และ ภรณ์ กิริติบุตร, ผลสะท้อนทางสังคมของการพัฒนาในประเทศไทย, : 2.

กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งตัวบทกฎหมายด้วย รักความเป็นอิสระของตนเอง และไม่ค่อยมีระเบียบวินัย ความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ทำให้คนไทยแต่ละคนไม่ค่อยสนใจต่อการมีบทบาททางการเมืองหรือทำงานแบบอุทิศตนเพื่อสังคมส่วนรวม ความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมจึงมีน้อย

1.3.6 มีลักษณะอำนาจนิยม²⁴ คนไทยมีความผูกพันมาจากระบบศักดินา ถือว่าคนที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญทางราชการเป็นผลมาจากบุญวาสนาหนัก ดังนั้นประชาชนจึงต้องยอมรับอำนาจที่มาจากเบื้องบน รวมทั้งมอบอำนาจและความรับผิดชอบในทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ การทำงานจึงมีลักษณะสั่งการจากเบื้องบนลงมา มากกว่าจะมีการริเริ่มขึ้นมาจากเบื้องล่าง ผู้นำมีหน้าที่เพียงรับคำสั่งและปฏิบัติตามเท่านั้น ไม่นิยมการโต้แย้ง ไม่ว่าคำสั่งนั้นจะชอบธรรมหรือไม่ก็ตาม เป็นสังคมที่นิยมผู้นำที่มีความเก่งกาจสามารถ เป็นผู้นำประเภทอัศวินม้าขาวที่จะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้

1.3.7 เชื่อถือในเรื่องโชคกลาง ไสยศาสตร์และประเพณีนิยม²⁵ คนไทยส่วนใหญ่เป็นคนที่มิโลกทัศน์คับแคบ ยังคงยึดมั่นในประเพณีเก่า ๆ โดยไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงแทนที่จะมองหาถึงเหตุและผล แต่กลับฝากอนาคตของตนเองไว้กับโชคกลางและไสยศาสตร์ ผู้นำทางการเมืองไทยที่มีการศึกษาสูง ๆ ทั้งในและต่างประเทศแม้กระทั่งนายกรัฐมนตรีบางท่านก็ยังมงายและเชื่อในเรื่องโชคกลางไสยศาสตร์ รวมถึงคณะรัฐประหารบางคนะ ยังต้องยึดฤกษ์การทำรัฐประหารตามคำทำนายของโหราจารย์²⁶

²⁴ กมล สมวิเชียร, “วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง,” วารวโทยการ : รัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), น.69.

²⁵ สินี กมลนาวิณ, อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่มีต่อวัฒนธรรมและสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2517), เอกสารหมายเลข 3793, น.31.

²⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง, (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), เอกสารหมายเลข 3365, น.10.

1.3.8 นิยมการเล่นพรรคเล่นพวกมากกว่าที่จะใช้ระบบคุณธรรม²⁷ โดยยึดถือความสัมพันธ์ส่วนตัว ในสังคมไทย คนส่วนใหญ่จะต้องอยู่ในกลุ่มพวกฟองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเสมอ หัวหน้าต้องสามารถให้ความคุ้มครองและผลประโยชน์แก่ลูกน้องได้ ในขณะที่ลูกน้องต้องตอบแทนคุณด้วยการสนับสนุนและให้บริการหัวหน้า ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการฝากฝังบุคคลให้ได้รับการพิจารณาความดีความชอบ ด้วยการให้อภิสิทธิ์เหนือบุคคลอื่นที่ไม่ใช่พวกฟองของตนเอง พฤติกรรมการมีพวกฟองเอาไว้คอยช่วยเหลือกัน จึงเป็นวัฒนธรรมที่ฝังแน่นอยู่ในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

1.3.9 ความเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้นหรือสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง คนไทยส่วนใหญ่จะพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ กำหนดอายุอมรับต่อสภาพเสียเปรียบที่ตนเป็นอยู่ โดยถือว่าตนมีบุญวาสนาอยู่เพียงแค่นั้น จึงไม่ชอบกระตือรือร้นหรือดิ้นรนขวนขวาย มีความเคยชินกับความสะดวกสบาย นิยมความพุ่มเพื่อเย็นฐานะ ชอบความรื่นเริงสนุกสนาน สภาพเช่นนี้ส่งเสริมให้คนไทยไม่กระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

1.4 วัฒนธรรมทางการเมืองอันสะท้อนมาจากบุคลิกภาพของคนได้

อาคม เดชทองคำ ได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมเพื่ออธิบายถึงบุคลิกภาพบางประการของชาวภาคใต้ผ่านทางวัฒนธรรมการชนวัว ไว้ในงานวิจัยเรื่องหัวเขือกวัวชน โดยอธิบายว่า²⁸

“ด้วยธรรมชาติที่แวดล้อมทะเล ภูเขาและแผ่นดินที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ชาวปักษ์ใต้จึงมีพัฒนาการทางภูมิปัญญา มีประสบการณ์สั่งสมในการปรับตัวกับธรรมชาติแวดล้อมที่ผิดแผกไปจากภาคอื่น โดยเฉพาะในเรื่องปัจจัยสี่ แต่ก็มีพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และเป็นขุมปัญญาไขไปสู่ความเข้าใจโลกและชีวิตเหมือนชาวพุทธทั่วแผ่นดิน ชาวปักษ์ใต้จึงมีวัฒนธรรม มีภูมิปัญญาที่เป็นแบบฉบับของตนเองส่วนหนึ่ง และคล้ายคลึงกับคนไทยในภูมิภาค

²⁷ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะของสังคมไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงจงเจริญ, 2513) น. 102-103.

²⁸ อาคม เดชทองคำ, หัวเขือกวัวชน, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2543), น.52-53.

อื่นอีกส่วนหนึ่ง จึงทำให้ชีวิตชาวบักซีได้มีลักษณะขัดแย้งอยู่ในตัวเอง ทั้งทางความคิด ค่านิยม และการแสดงออกโดยทั่วไปอยู่ไม่น้อย เช่น เมืองใหญ่ที่เคยเป็นศูนย์กลางของภาคใต้มานานอย่างนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งที่ชาวเมืองเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก จนเรียกได้ว่าเป็น “เมืองพระ” แต่ขณะเดียวกันก็เป็นเมืองที่มีอาชญากรรมมากที่สุด ภาวะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประชาคมบักซีได้มีลักษณะของความเป็นสังคมทวิลักษณ์ (Duel Society) กล่าวคือ เป็นสังคมแบบสองกระแสสวนทาง ซึ่งมีทั้งบุคลิกภาพพื้นผิว (Surface Trait) ที่ดูประหนึ่งเหมือนกับคนไทยทั่วไป ในขณะที่มีบุคลิกภาพซ่อนเร้น (Source Trait) เฉพาะตัว ตามแนวคิดของ (Rymond Cattell) บางลักษณะโดดเด่นต่างจากชาวภาคอื่น เช่น บุคลิกภาพ จึงทำให้เป็นที่มาของสำนวนที่ว่า “คนใต้คบยาก”

นอกจากนี้ อาคม เดชทองคำ ยังได้พยายามหาคำตอบว่า เพราะเหตุใดคนทางใต้จึงมีบุคลิกภาพจำเพาะที่แตกต่างไปจากคนภาคอื่น โดยยกข้อความของศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของคนบักซีไว้ในหนังสือภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค ว่า²⁹

“คนบักซีได้เป็นคนที่มีความคล่องตัวทางภาษา ช่างเจรจา ช่างโต้แย้ง ตั้งปัญหา มีไหวพริบปฏิภาณ มีชั้นเชิง ไม่ยอมเสียเปรียบเสียรู้ใครง่าย ๆ ค่อนข้างจะเจ้าถ้อยหมอความ ปกครองยาก แต่ถ้าเชื่อถือหรือไว้ใจกันแล้วก็ไม่ยาก เป็นคนทรนงในศักดิ์ศรี ไม่นับถือหรือนิยามยกย่องใครง่าย ๆ เป็นคนรักหมู่คณะของตนเมื่อต้องเผชิญหน้ากับหมู่คณะอื่น เป็นคนมือเดิบและไม่ขยันเมื่อเทียบกับชาวอีสานหรือชาวเหนือ ทั้งนี้เพราะมีกินมีใช้โดยไม่ต้องขวนขวายหรือขยันหมั่นเพียรมากนัก เนื่องจากธรรมชาติแวดล้อมอุดมสมบูรณ์มาแต่โบราณ ลักษณะดังกล่าวแม้จะมีอยู่ในหมู่ชาวไทยทั่วไปก็จริง แต่สำหรับชาวบักซีได้มีลักษณะดังกล่าวมากและชัดแจ้งกว่า”

²⁹ เรื่องเดียวกัน, น.52.

หลังจากนั้น อาคม เดชทองคำ ได้อธิบายถึงที่มาของบุคลิกภาพอันแปลกแยกของคนได้ว่า มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่³⁰

1) สถานะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นลักษณะของคาบสมุทร เป็นปัจจัยส่งเสริม 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก ด้วยความที่โดนล้อมด้วยทะเลทั้ง 2 ด้าน ได้รับอิทธิพลจากทั้งลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือกับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี แผ่นดินไม่เคยแห้งแล้ง อีกทั้งยังสามารถทำประมงได้อีกด้วย ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว ส่งผลให้คนได้ตระหนักว่า ไม่จำเป็นต้องขยัน ไม่ต้องพึ่งพาใครก็อยู่ได้ มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง ไม่จ้องนอน ตีอรั้น หัวแข็ง ไม่เชื่อการชักชวนที่ง่าย ๆ รักสนุกแต่เกียจคร้าน มีนิสัยบริการและปรนนิบัติต่ำ ไม่ยอมทำงานรับจ้างและรู้สึกไม่สบายใจที่จะทำตามคำบงการของคนอื่น

ประการที่สอง ด้วยประวัติศาสตร์แห่งการเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างคาบสมุทร ทำให้ต้องพบปะสังสรรค์กับคนแปลกหน้า แปลกวัฒนธรรม เช่น อินเดียน เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา และชาติอื่น ๆ อีกมากมาย ส่งผลให้คนได้ต้องมีชั้นเชิง ไม่เปิดตัวก่อนเมื่อพบคนแปลกหน้า ไม่ยอมรับใครง่าย ๆ พุดจาโฉบฉวย ตรงไปตรงมา ไม่ถนอมน้ำใจคู่สนทนา ชอบศึกษาหาความรู้เพื่อที่จะรู้เท่าทัน รักใคร่รักจริง เกลียดใครก็เกลียดจริง

2) สถานะทางด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง ความที่นครศรีธรรมราชเคยเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจมากในอดีต แม้จะถูกลิดรอนอำนาจจากกรุงเทพฯ ไปมากในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่นครศรีธรรมราชก็ยังคงดีดิ่งและไม่นำพาต่ออาการกระทำของเมืองหลวงเท่าใดนัก แม้กระทั่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชถูกนำตัวไปกักขังที่กรุงเทพฯ พรรคพวกและบริวารของเจ้าเมืองก็ยังคงสร้างความปั่นป่วนอยู่ภายในท้องที่ จนคนในพระราชสำนักขนานนามว่าเป็นเมือง “คนดุรั้น” และยอมปล่อยตัวเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชให้กลับมาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพการชิงความเป็นผู้นำ ไม่ยอมรับ และไม่ยอมเสียเปรียบใครง่าย ๆ ของคนได้เป็นอย่างดี

³⁰ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อาคม เดชทองคำ, “หัวเขี้ยววุ่น”, น. 53-69.

3) สถานะของการเป็นรัฐอิสระและรัฐชายขอบ ซึ่งแตกต่างจากรัฐชายขอบทางภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งติดต่อกับเพื่อนบ้านได้โดยง่าย ในขณะที่รัฐชายขอบของภาคใต้มีลักษณะเป็นคาบสมุทรทอดยาวถึงกว่า 900 กิโลเมตร ทำให้การติดต่อสัมพันธ์กับคนและโลกภายนอกเป็นไปได้ยาก ส่งผลให้คนใต้เกิดความรู้สึกเหมือนถูกตัดขาดและถูกทอดทิ้งจากภาครัฐทั้งที่เจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม ชาวใต้จึงต้องหาทางออกด้วยการพึ่งพาตนเอง เห็นคุณค่าในการดูแลตนเองและท้องถิ่นมาเนิ่นนาน ไม่ขอภาครัฐ กระทั่งถึงขั้นปฏิเสธรัฐ และบางครั้งมองว่ารัฐเป็นศัตรู คนใต้จึงมักถูกมองว่าเป็นพวกหัวหมอบ ปกครองอยาก รักพวกพ้อง ปกป้องกันเองอย่างไร้เหตุผล

4) สถานะทางด้านการเป็นผู้นำทางศิลปะและวัฒนธรรม จากอดีตเป็นต้นมา เมืองนครศรีธรรมราชได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองแม่ทางวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นดินแดนแห่งแรกของการเข้ามาของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมและพุทธศาสนารุดหน้าไปกว่าเมืองอื่น ๆ อีกทั้งช่วยหล่อหลอมให้คนใต้อยึดมั่นในพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม บาปบุญคุณโทษ และหลักธรรมคำสั่งสอน เหมือนดังเช่นคนไทยในภาคอื่น ๆ

ทั้งหมดนี้จึงเป็นคำตอบของบุคลิกภาพคนใต้ ตามที่อาคม เดชทองคำ ยกขึ้นมาสนับสนุนผลการศึกษาของ ชวน เพชรแก้ว และเอกวิทย์ ณ ถลาง ที่ว่า คนใต้มักมีท่าทีที่แข็งกร้าว ตรงไปตรงมา มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีอัตตาสูง ทำตัวเป็นหัวเรือใหญ่ ซึ่งการนำเป็นคนทรงในศักดิ์ศรี ไม่ยอมรับนับถือหรือนิยามยกย่องใครง่าย ๆ เมื่อยอมรับก็มักสงวนท่าที ไม่ยอมเสียเปรียบ เสียรู้ใครง่าย ๆ ชอบศึกษาหาความรู้ เพื่อจะได้รู้เท่าทัน มีท่าทีไว้เชิงและไม่เปิดตัวก่อนเมื่อพบคนแปลกหน้า ค่อนข้างเฉียบขาด รวดเร็วและหนักแน่นในการตัดสินใจ เมื่อตัดสินใจแล้วเปลี่ยนความคิดยาก รักใครรักจริงเกลียดใครเกลียดจริง เป็นคนรักหมู่คณะของตน เมื่อต้องเผชิญหน้ากับหมู่คณะอื่น มักเข้าข้างออกรับแทนและร่วมปกป้อง คับไว้ในการจัดกระทำข้อโต้แย้ง ค่อนข้างเจ้าถ้อยหม่อมความ ไว้เชิงที่จะตั้งประเด็นเพื่อติติง พุดจาแบบไม่ประหยัด และปรุงแต่งถ้อยคำและกริยาท่าทีเพื่อถนอมน้ำใจคู่สนทนา จึงค่อนข้างโง่เง่า ขวานผ่าซาก ไม่เก็บอารมณ์ ฯลฯ ซึ่งบุคลิกภาพทั้งหมดนี้ทำให้ถูกมองจากคนภายนอกว่า คนใต้เป็นคนแข็งกระด้าง ปกครองอยาก หยิ่ง ดุ ดีอรั้น และไม่น่าไว้วางใจ

สอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง “โลกทรรศน์ไทยภาคใต้” โดยศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ที่กล่าวถึงลักษณะของบุคคล อันมี

รากฐานมาจากคำสอนของศาสนาและภาวะแวดล้อม โดยยกตัวอย่างค่านิยมของชาวใต้ในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมเอาไว้ดังนี้³¹

- นิยมความจริงใจและตรงไปตรงมา
- นิยมยกย่องผู้อาวุโส ให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุ
- นิยมไม่ยกย่องระบบเจ้าขุนมูลนาย หรือนายใหญ่ (ในลักษณะ นาย-ไพร่) แต่นิยมความเป็นกันเอง เคารพในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน
- นิยมการมีคู่ครองคนเดียว หรือครอบครัวเดียว แม้ในกลุ่มชาวมุสลิมจะมีบทอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้ถึง 4 คน แต่มีผู้ปฏิบัติไม่มากนัก
- นิยมความมีอิสระเสรี ชอบมีอะไรเป็นของตน หรือชอบเป็นเจ้าของ
- นิยมความสนุกรื่นเริงในหมู่เพื่อนฝูง สังเกตได้จากงานหรือพิธีกรรมต่างๆ
- นิยมในบทบาทของสตรี
- นิยมรักญาติพี่น้อง
- นิยมรักพวกพ้องตนเอง
- นิยมความเป็นนักเลงใจกว้าง ใจถึง เป็นต้น

รายงานวิจัยของสีดา สอนศรี เรื่อง วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ : โลกทัศน์ทางระบบเครือญาติและครอบครัว ทางการศึกษา ทางศาสนา และทางการเมือง โดยได้ทำการศึกษาจากเพลงกล่อมเด็ก เพลงบอก เพลงนา นิทานชาดก และนิทานประโลมโลกที่ปรากฏอยู่ในเอกสารรอง (Secondary Sources) ของจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง ได้สรุปถึงโลกทัศน์ทางการเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ไว้ดังนี้³²

³¹ ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา “โลกทัศน์ทางระบบเครือญาติ” (สงขลา : ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, 2521), น.10.

³² สีดา สอนศรี, “วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ : โลกทัศน์ทางระบบเครือญาติและครอบครัว ทางการศึกษา ทางศาสนา และทางการเมือง,” (รายงานวิจัย สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), น. 69.

- 1) ระบบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง
- 2) สังคมเป็นแบบเจ้าขุนมูลนาย มีข้าทาสบริวาร มีการแบ่งชั้นวรรณะ แสดงความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางสังคม
- 3) ปลุกฝังให้ประชาชนรักกษัตริย์และเจ้านาย
- 4) เปิดเผยความกดขี่ข่มเหงและความชั่วร้ายของข้าราชการ
- 5) สะท้อนให้เห็นถึงสภาพและบทบาทของพระมหากษัตริย์ และข้าราชการอย่างชัดเจน

รายงานวิจัยอีกชิ้นของสีดา สอนศรี ที่ศึกษาเรื่องของประเพณีของชาวกูย ได้โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ที่จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดตรัง มุ่งเน้นไปที่ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการตาย และประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญและการสกุกรีนเจิง คือ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีการกวนมธุปายาส และประเพณีการให้ทานไฟ ก่อนจะสรุปให้เห็นถึงค่านิยมของชาวกูยที่เด่น ๆ คือ³³

- 1) ชาวกูยนิยมรักความสนุกสนานและรื่นเริง
- 2) มีความสามัคคีและกลมเกลียวกัน
- 3) มีความศรัทธาในพุทธศาสนา
- 4) มีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ และหลักกรรมทางพุทธศาสนา
- 5) มีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ
- 6) เคารพยกย่องผู้อาวุโส

2. แนวคิดเรื่องการอบรมกล่อมเกลาก่อนการเมือง

ในการศึกษาถึงเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึงการอบรมกล่อมเกลาก่อนการเมือง เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็

³³ สีดา สอนศรี “โลกทรรศน์ของชาวกูยจากประเพณี,” (รายงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2526), น.31.

ด้วยอาศัยกระบวนการที่เรียกว่า การอบรมกล่อมเกลາทางการเมือง เป็นเครื่องมือในการสานต่อ ถ้ายทอดความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางการเมือง อันหมายถึงความรวมถึงวัฒนธรรมทางการเมืองจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งนั่นเอง

สำหรับความหมายของคำว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้มากมาย พอจะสรุปได้ดังนี้

Michael Rush และ Phillip Athoff กล่าวไว้ว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง เป็นกระบวนการที่ปัจเจกบุคคลรู้จักว่าตนเองอยู่ในระบบการเมือง และทำให้เกิดความสำนึก หรือ ปฏิบัติต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการอันนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ตลอดจนถึงเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของบุคลิกภาพและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นอีกด้วย³⁴

Victor H. Hissman ให้คำอธิบายว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่ถ่ายทอดให้แก่สังคม เริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในสถาบันครอบครัว ต่อเนื่องมาถึงสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา กลุ่มอาชีพ สมาคมอาสาสมัคร สื่อมวลชน พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล เป็นต้น³⁵

James S. Coleman กล่าวถึงการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง ว่าเป็นกระบวนการให้ความรู้และการเรียนรู้ทางการเมืองที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติ และความรู้สึกต่อระบบการเมือง และต่อบทบาทของตน รวมถึงการมีโลกทัศน์ คือสิ่งที่คนหนึ่งรู้ หรือเชื่อเกี่ยวกับระบบการเมือง การมีความรู้สึก และการมีความสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตนด้วย³⁶

³⁴ Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology, (New York : The Free Press, 1961.), p.16.

³⁵ Victor H. Hissman, Politics in Everyday Life (Oxford : Black Well, 1966) , p.64.

³⁶ James S. Coleman, "Introduction" in Education and Political Development, ed. James S. Coleman (New Jersey : Princeton University Press, 1968) , p.18.

Fred E. Greenstein ให้ความหมายว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองในทุก ๆ ทาง ทั้งในรูปแบบ และนอกรูปแบบ ทั้งโดยจงใจ และไม่จงใจ การเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าวจะเกิดขึ้นทุกขั้นตอนของวัฏจักรชีวิต³⁷

Frederick M. Wirt กล่าวว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง เป็นกระบวนการที่บุคคลได้รับความรู้ ค่านิยม และความเชื่อในทางการเมือง จากช่วงระยะเวลาหนึ่ง³⁸

นักวิชาการของไทยอย่างพรศักดิ์ ฝ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์ ให้คำจำกัดความของการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองเอาไว้ที่น่าสนใจว่า เป็น กระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งความโน้มเอียงทางการเมืองต่าง ๆ อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ และความรู้สึก ค่านิยม ที่เกี่ยวกับระบบการเมือง กระบวนการทางการเมือง อำนาจทางการเมืองและบทบาทต่าง ๆ ในระบบการเมือง หรืออาจเป็นการผดุงรักษาและส่งทอด หรือการแปลงรูป หรือสร้างความโน้มเอียงทางการเมืองก็ได้³⁹

สำหรับกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น Lucian W. Pye ได้พยายามอธิบายถึงขั้นตอนของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองเอาไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่⁴⁰

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนเริ่มแรกสุดที่คนเกิดมาจะได้รับการอบรม ชัดเจน หรือมีความโน้มเอียงเข้าสู่ความมีสภาพเป็น “สัตว์สังคม” ขั้นตอนนี้สถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการในการอบรมกล่อมเกลาทางสังคมก็คือ สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา สำหรับ

³⁷ James S. Coleman, “Political Socialization” *International Encyclopedia of the Social Sciences*. (New York : The Free Press, 1968), p.55.

³⁸ Frederick M. Wirt, *Introductory Problems in Political Research* (New Jersey : Prentice-Hall, 1970), p.31.

³⁹ พรศักดิ์ ฝ่องแผ้ว และ สายทิพย์ สุคติพันธ์, *การเมืองของเด็ก : กระบวนการสังคมประกิตทางการเมือง*, (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526) น. 17-18.

⁴⁰ Lucian W. Pye, *Politics Personality and Nation Building : Burma's Search for Identity* (New – Haven : Yale University Press, 1966), pp.43-46.

จุดประสงค์สำคัญของขั้นตอนนี้ก็คือ ตัวการจะให้การอบรมเพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้น จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานของกระบวนการอบรมกลุ่มอมเกลาทงสังคม

ขั้นตอนที่ 2 เป็นขั้นสะสมความรู้ เมื่อมนุษย์เริ่มมีเอกลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) ในขั้นตอนนี้เริ่มมีการพัฒนาการไปสู่การมีพื้นฐานความรู้และความเชื่อ นอกจากนี้ประสบการณ์เริ่มมีอิทธิพลหล่อหลอมจิตใจได้สำนึกและยังไปมีส่วนกำหนดเป็นโครงสร้างบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของมนุษย์ด้วย

ขั้นตอนที่ 3 เริ่มเข้าสู่กระบวนการอบรมกลุ่มอมเกลาทงการเมืองของสังคม เมื่อมนุษย์ผ่านมาถึงขั้นตอนของการมีความสำนึก ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเริ่มผ่านเข้ามาทงตัวการของการอบรมกลุ่มอมเกลทา เข้ามากระทบกับการรับรู้และหล่อหลอมทำให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวมนุษย์ ทำให้มนุษย์เริ่มมีความคิดพินิจพิจารณาในทางการเมืองขึ้น

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นขั้นตอนที่กระบวนการขัดเกลทาและเรียนรู้ทางการเมืองได้สร้างความรู้สึกนึกคิดในทางการเมืองอย่างมาก สามารถแยกแยะลักษณะและเอกลักษณ์ของสถาบันทางการเมืองได้ จนกระทั่งทำให้มนุษย์เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาททางการเมือง ซึ่ง Pye เรียกขั้นตอนนี้ว่า กระบวนการสรรหาทางการเมือง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จึงพอจะสรุปได้ว่ากระบวนการอบรมกลุ่มอมเกลทาทางการเมืองมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อแบบแผนทงพฤติกรรมของคนในสังคมการเมือง หรืออาจกล่าวได้ว่า กระบวนการอบรมกลุ่มอมเกลทาทางการเมืองได้สร้างบุคลิกภาพทางการเมืองของคนในสังคมขึ้นซึ่งจะมีอิทธิพลในฐานะเป็นตัวสำนึกในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองในระบบการเมืองใด ๆ ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองได้อาศัยกระบวนการนี้เป็นช่องทางในการหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติทางการเมือง

ในขณะที่ Richard E. Dawson และ Kennett Prewitt กล่าวถึงกระบวนการอบรม
กล่อมเกลாதงการเมืองไว้ว่ามี 2 ทาง คือ⁴¹

1) การอบรมกล่อมเกลาทงการเมืองโดยทางอ้อม (Indirect Learning) เป็นการ
เรียนรู้โดยไม่ตั้งใจ ไม่มีการกำหนดหลักสูตรที่แน่นอน เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่ไม่ใช่การเมือง แต่
เป็นพื้นฐานในการกำหนดบุคลิกภาพ ทศนคติทงการเมืองของปัจเจกบุคคลในเวลาต่อมา

2) การอบรมกล่อมเกลาทงการเมืองโดยตรง (Direct Learning) มีอยู่หลาย
ลักษณะ ได้แก่

ก. การเลียนแบบ เป็นการเรียนรู้ที่สำคัญของเด็ก โดยจะเลียนแบบพฤติกรรมของ
ผู้ใกล้ชิดมาเป็นแบบฉบับของตน โดยครอบครัวจะเป็นตัวการสำคัญในการถ่ายทอดทั้งโดยตั้งใจ
และอาจจะไม่ได้ตั้งใจก็ได้ แต่ในบางครั้ง ก็อาจเกิดการเลียนแบบในทางลบ คือ ปฏิเสธค่านิยม
และความเชื่อของบิดามารดาได้

ข. การตั้งปณิธาน เป็นการเรียนรู้ซึ่งเกิดจากความคาดหวัง ใฝ่ฝันในสิ่งที่บุคคล
เคยสัมผัสและประทับใจ

ค. การศึกษาทงการเมือง เป็นการอบรมกล่อมเกลาทงการเมืองที่เกิดขึ้นจาก
การสอนโดยตรง หรือจากการปลูกฝัง มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน ผู้ทำหน้าที่ในการอบรมกล่อม
เกลาก็คือ ครอบครัว โรงเรียน องค์กรขของรัฐบาล ฯลฯ

ง. ประสบการณ์ทงการเมือง เป็นการรับรู้ เรียนรู้ความเชื่อต่าง ๆ จากการเข้าไป
มีส่วนร่วมทงการเมืองโดยตรง

สถาบันที่มีบทบาทในการอบรมกล่อมเกลาทงการเมือง ที่สำคัญ ได้แก่⁴²

ครอบครัว ถือว่าเป็นหน่วยแรกและมีความสำคัญมาก มีตัวแทนที่สำคัญคือ พ่อแม่ ปู่
ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้อง ถ้าอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน ก็อาจจะขยายวงกว้างไปถึงหมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน

⁴¹ Richard E. Dawson and Kennett Prewitt, Political Socialization (Boston : Little
Brown, 1969), pp63-64.

⁴² ลิขิต ธีรเวคิน, วัฒนธรรมทงการเมืองและการกล่อมเกลารุ่นรู้ทงการเมือง, น. 22.

การกล่อมเกลารียนรู้วัฒนธรรมสังคม ซึ่งรวมทั้งส่วนที่มีผลต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง และส่วนที่ไม่มีผล เด็กจะถูกสอนให้รู้ว่าตนควรทำตัวอย่างไร และมีพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติอย่างไร เมื่ออายุมากพอก็อาจจะรับการอบรมจากพ่อแม่ว่าตนเป็นคนชาติใด โดยกระทำอย่างตั้งใจหรือไม่ ตั้งใจก็ตาม เช่น เอ่ยขึ้นมาว่า “เราเป็นคนญี่ปุ่น” เป็นต้น ซึ่งก็มีผลให้เด็กรู้จักตัวเองว่าเป็นคนชาติใด ซึ่งเป็นกระบวนการสัมผัสเรียนรู้ (Cognitive Orientations)

หน่วยที่สอง ได้แก่ โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา โรงเรียนโดยเฉพาะระดับประถม และมัธยมนั้น เป็นสถาบันซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการกล่อมเกลารียนรู้ทางการเมือง เพราะเป็นหน่วยที่กระทำอย่างตั้งใจ มีขั้นตอนและมีจุดประสงค์อย่างแน่แน่ว นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงก็คือว่า เมื่อเด็กอยู่ในระหว่างวัยเรียน จะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนและรับอิทธิพลจากการอบรมสั่งสอนจากครู จากการอ่านหนังสือและตำรา และจากการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ ซึ่งมีความนึกคิดทำนองเดียวกัน นอกจากนี้ เด็กที่มีอายุตั้งแต่ 3 ขวบ จนถึง 12 ขวบ ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ไวต่อการรับค่านิยม ทศนคติทางการเมือง และโลกทัศน์ กระบวนการกล่อมเกลารียนรู้ดังกล่าวนี้ อาจจะมิระยะเวลาถึง 12 – 14 ปี นับตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนจบชั้นมัธยม ดังนั้น อิทธิพลจากหน่วยการกล่อมเกลารียนรู้หน่วยนี้จึงมีความสำคัญยิ่ง

หน่วยที่สาม คือ องค์การศาสนา โดยเฉพาะในสังคมซึ่งมีความเคร่งครัดในการประกอบพิธีกรรม การเข้าโบสถ์เข้าสุเหร่า ซึ่งในบางสังคมจะมีน้ำหนักและอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างทัศนคติ ค่านิยม ซึ่งจะก่อรูปของวัฒนธรรมทางการเมือง

หน่วยที่สี่หรือตัวแทนที่สี่ คือ กลุ่มเพื่อน เพื่อนที่อายุร่วมรุ่นหรือเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะมีพลังสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดการเลียนแบบหรือการคล้อยตาม กล่าวได้ว่าเป็นการกล่อมเกลารียนรู้ซึ่งกันและกัน จนปรากฏเป็นพลังซึ่งคอยขจัดคนที่มีพฤติกรรมนอกแบบ กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อการกล่อมเกลารียนรู้ในทางสังคมและในทางการเมือง ซึ่งจะมีผลต่อวัฒนธรรมทางการเมือง

หน่วยที่ห้า ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ องค์การทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง สถานิติบัญญัติ หรือสถานที่ทำงานซึ่งเป็นหน่วยงานของราชการ หน่วยที่ห้านี้จะเป็นหน่วยที่มีกระบวนการกล่อมเกลารียนรู้ทางการเมืองโดยตรง หน่วยนี้อาจจะเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองของหน่วยอื่น ๆ หรืออาจจะหักล้างแปรเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งได้ก่อรูปร่างขึ้นมาจากหน่วยอื่น ๆ ก็ได้